

Könyvtárközi kölcsönzés a CEU Könyvtárban

A könyvtárközi kölcsönzés a CEU Könyvtár népszerű szolgáltatásai közé tartozik, mert egyrészt az egyetemen – jellegénél fogva – a kutatásnak kiemelt jelentősége van, másrészt a könyvtár egyedülálló állományának köszönhetően vonzó lehetőséget nyújt más könyvtárak számára is.

A könyvtárközi kölcsönzés szinte a kezdetek óta szerepel a CEU Könyvtár szolgáltatásai között. Egyrészt a CEU tagjai számára rendelünk dokumentumokat belföldről és külföldről egyaránt, másrészt hazai és külföldi könyvtáraknak szolgáltatunk a saját állományunkból.

Az első időkben viszonylag kevés kérés érkezett hozzánk, bár számuk folyamatosan növekedett. Erről az időszakról bővebben Vincéné Antal Zsuzsanna¹ 2002-ben megjelent cikkéből lehet tájékozódni. A jelen cikkben szereplő, erre az időszakra vonatkozó adatok is innen származnak.

A Millennium

A 2001/2002-ben bevezetett Millennium integrált könyvtári szoftver nagy változást hozott a könyvtárközi kölcsönzésben is, mivel külön ILL-modullal rendelkezik. A kéréseket azóta ebben a modulban rögzítjük, s a dokumentum típusától függően kezeljük. A CEU-s olvasók számára nagy segítséget jelent – bár csak később vált lehetővé, Vít Lukáš kollégánk hathatós közreműködésével –, hogy többé már nemcsak nyomtatott kérlapon, hanem elektronikusan is beküldhetik kéréseiket, s a kért anyag érkezéséről, valamint a kölcsönzési határidő lejártáról automatikus e-mailen keresztül értesülnek, a rendszerben rögzített címüket felhasználva. A beérkezett könyvek – egy fiktív kód segítségével – az olvasó nevére, „accountjára” kerülnek. A kölcsönzött könyvek adatait a felhasználók online is meg tudják nézni, így mindig ellenőrizhetik az éppen náluk lévő – akár CEU-s, akár könyvtárközis – könyvek listáját és a lejárat határidőt. Saját könyveink esetén a határidőt weboldalunkon meg is tudják hosszabbítani, de más könyvtárak könyveinél ez természetesen nem megengedett. Az accountra bejelentkezve azt is láthatják, mely kéréseik vannak folyamatban.

Ugyanilyen accounttal rendelkeznek a velünk kapcsolatban álló könyvtárak is, amelyek egyszerre szerepelnek kérő könyvtárként – tehát a nevükön megjelennek a tőlünk kölcsönzött könyvek – és szolgáltató intézményként – vagyis saját kéréseiket az adott könyvtár Millenniumban rögzített rekordjához kapcsolhatjuk.

Statisztikai adatok a 2002–2006 közötti időszakra

Habár a Millennium talán túlságosan is egyszerűsítve kezeli a könyvtárközi munkafolyamatokat, nagy segítséget jelent a kérések kezelésében és a statisztikák elkészítésében egyaránt. Ennek ellenére idő és megfelelő szabályzat híján a 2002 és 2006 közötti időszakból viszonylag kevés statisztikai adat áll rendelkezésünkre (1. táblázat).

1. táblázat

A CEU Könyvtártól kért dokumentumok, 2002–2006

	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006
Könyv	728*	1027	1393	863
Cikk	186*	87	62	77
összesen	914*	1114	1455	940

*becsült adat

Bár a 2002/2003-as tanévig az volt a jellemző, hogy a tőlünk kért könyvek és cikkek száma is rohamosan emelkedett, 2002 és 2006 között ez már csak a könyvekre igaz, és ebben is kivételt jelent a 2005/2006-os év (2. táblázat). Ugyanebben a tanévben a saját olvasóink is kevesebb kérést adtak le. A 2003/2004-es év kiemelkedő száma elsősorban a Sociology tanszék² megalakulásának köszönhető.

2. táblázat

A CEU Könyvtár által kért dokumentumok, 2002–2006

	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006
Könyv	190	n. a.	309	270
Cikk	70	n. a.	136	98
összesen	260	565	445	368

A 2006-tól kezdődő időszak – saját kéréseink

A 2006/2007-es tanévtől kezdve a saját kérésekkel kapcsolatos statisztikák már több szempontot és adattípust vesznek figyelembe. Így azóta nem csupán a dokumentum típusára vonatkozó adatokat rögzítjük – eleinte éves, majd havi bontásban –, hanem olvasótípus, tanszék és beszerzési hely szerint is rendezzük a kéréseket (3. táblázat).

A 3. táblázatban látható, hogy mind a könyvek, mind a cikkek száma erőteljesen növekedett az évek során. A 2009/2010-es évtől kezdve különösen nagy ugrás figyelhető meg a kérések számában. Ez annak is köszönhető, hogy ettől a tanévtől a felvett diákok létszáma jelentősen megnőtt a korábbi évekhez képest, és ez a növekedés 2010/2011-ben is folytatódott (4. táblázat). A most lezárult tanévben a teljesített kérések száma 50%-kal növekedett a 2008/2009-es, és 120%-kal a 2006/2007-es tanévhez viszonyítva. Elmondható

3. táblázat

A CEU Könyvtár által kért dokumentumok, dokumentumtípus szerint

	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011
Könyv	362	452	507	683	835
Könyvfejezet	34	38	41	70	77
Tézis	1	7	15	8	8
Cikk	201	218	317	448	400
Összesen	598	715	880	1209	1320

4. táblázat

A CEU Könyvtár által kért dokumentumok, olvasótípus szerint

	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011
Diák	101	109	96	188	247
Doktorandusz	51	98	113	226	259
Oktató	386	448	618	743	727
Adminisztratív dolgozó	60	60	53	52	87
Összesen	598	715	880	1209	1320

az is, hogy a kért könyvek száma még mindig jóval több, mint az összes többi dokumentumtípusra vonatkozó kérés összesen.

Egyetemi könyvtárként a könyvtárközi kölcsönzéssel elsősorban az oktatók és a doktoranduszok munkáját kell segítenünk. Valóban, e két olvasótípus kérései adják munkánk legnagyobb részét. Míg a korai időszakban a diákok mutattak nagyobb aktivitást e téren, és csak a 2001/2002-es tanévben fordult meg a helyzet, ma már egyértelműen az oktatóké a vezető szerep, főként ha figyelembe vesszük azt is, hogy az adminisztratív dolgozók egy része is a professzorok megbízásából küld be kéréseket.

A 2008 óta vezetett havi statisztika azt mutatja, hogy február és május között általában magas a kérések száma, és ezen belül kisebb a professzorok kéréseinek aránya, ami a tézisleadás közelgő határidejét jelzi. (2008-ban február, 2009-ben és 2010-ben március, míg 2011-ben május volt a legforgalmasabb hónap könyvtárközi szempontból.) Ennek megfelelően júniusban csökken a kérésszám (egyszersmind növekszik az oktatói kérések aránya), majd valamikor a nyár-koraősz folyamán ismét növekedni kezd. Természetesen sok múlik azon, hogy egy-egy professzor mikor készül publikálni, illetve mikor gyűjt anyagot egy új kurzushoz, mert ez önmagában jelentős növekedést eredményezhet a könyvtárközi kölcsönzésben.

Ha a tanszékek szerinti bontást nézzük, az élen egyértelműen a *Medieval tanszék* áll. A 2008/2009-es tanévben például a kérések 41%-a innen érkezett. A lista következő helyét a *History tanszék* foglalja el, de viszonylag gyakran fordul hozzánk a *Gender*, a *Political Science*, a *Legal Studies* és a *Nationalism tanszék* is.

A beküldött kéréseket elsősorban Magyarországról próbáljuk beszerezni, és csak ezután fordulunk külföldi könyvtárakhoz. Bár 1999 és 2002 között a belföldi beszerzések száma kivétel nélkül felülmúlta a külföldiekét, a most vizsgált tanévekben ezek aránya nagyjából egyenlő. Az elektronikus elérés azokat a teljesítéseket jelzi, ahol a dokumentumot – elsősorban cikket – egy általunk előfizetett adatbázisban vagy az interneten találtuk meg (5. táblázat).

A 2006-tól kezdődő időszak – más könyvtárak kérései

A 6. táblázatból kiderül, hogy a 2007/2008-as évben a más könyvtáraktól érkező kérések száma hirtelen csökkent, majd az utóbbi három évben nagyjából állandó szintre állt be. A kérések legnagyobb része e-mailen érkezik hozzánk, s igyekszünk a lehető leggyorsabban válaszolni, hogy tudjuk-e adni a kért dokumentumot. A könyveket természetesen postázzuk, ha szükség van rá, a cikkek nagy részét pedig már nem nyomtatott formában, hanem szkennelt változatban küldjük el.

5. táblázat

A CEU Könyvtár által kért dokumentumok, beszerzési hely szerint

	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011
Hazai	259	338	431	552	612
Külföldi	287	335	389	566	622
Elektronikus elérés	52	42	60	91	86
Összesen	598	715	880	1209	1320

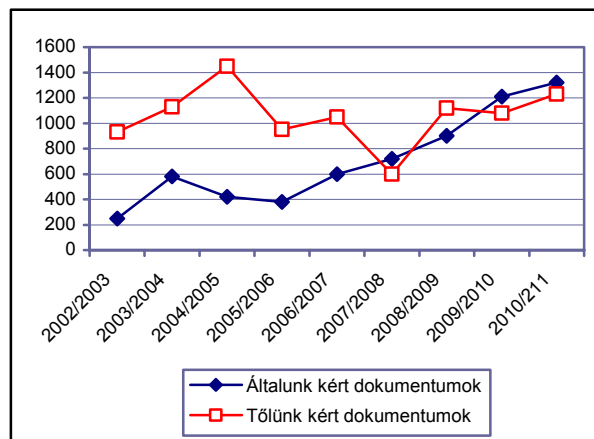
6. táblázat

A CEU Könyvtártól kért dokumentumok

	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011
Könyv	953*	554	1036	969	1082
Cikk	83*	48	72	108	133
Összesen	1036*	602	1108	1077	1215

*becsült adat

Míg kezdetben jellemző volt, hogy a CEU Könyvtár több dokumentumot szolgáltat, mint amennyit kér, 2007/2008-ban egyszer már megfordult ez az arány, a 2009/2010-es tanévtől kezdve pedig ez az állapot – úgy tűnik – állandósult (1. ábra).

1. ábra A kért és küldött dokumentumok számának változása

Nem teljesített kérések

A statisztikák készítése során feljegyezzük azt is, hogy miért kerülnek bizonyos kérések a „Cancelled folder”-ba, vagyis a nem teljesített kérések közé. Ennek leggyakoribb oka az, hogy az olvasó visszavonja a kérést, jobb esetben mielőtt még elkezdtünk volna foglalkozni vele, a másik – még gyakoribb – ok pedig az, hogy az illető nem kéri

külföldről a dokumentumot. Ez utóbbi elsősorban a diákok esetében fordul elő, akiknek professzorok írásos jóváhagyására van szükségük a külföldi rendeléshez, ugyanis a költségeket a diák tan-székének kell kifizetnie. (A jóváhagyás megszerzése a könyvtárosok feladata.) 2011 májusában például a 7. táblázatnak megfelelően alakult a nem teljesített kérések száma.

7. táblázat

Nem teljesített kérések (2011. május)

Visszavonták a kérést	5
Nem kérték külföldről a dokumentumot	8
Nem találtunk kölcsönözhető példányt	4
Összesen	17

Más könyvtárak kéréseit általában két esetben nem tudjuk teljesíteni. Az egyik, ha „no loan” státuszú, vagyis nem kölcsönözhető dokumentumot kérnek, a másik pedig, ha disszertáció másolatára van szükségük, melynek szerzőjét nem tudjuk elérni, vagy ha igen, nem járul hozzá a tézis másolásához.

Fő partnereink

Mint a fenti táblázatokból és számokból sejthető, a CEU Könyvtár rengeteg belföldi és külföldi intézménnyel áll kapcsolatban, és ezen intézmények köre egyre bővül. Ez köszönhető a diákok – első-

sorban a PhD hallgatók – és a professzorok széles körű érdeklődésének, változatos kutatási területének és nyelvismeretének is. Emiatt egyre gyakrabban kell speciális dokumentumokat beszerezni, a csak amerikai jogi könyvtárakban fellelhető folyóiratcikk-től a krakkói *Biblioteka Jagiellońska* birtokában lévő latin nyelvű kézirat másolatáig. De következménye a CEU Könyvtár hazánkban egyedülálló angol nyelvű állományának is, melynek segítségével sok könyvtár kérésének eleget tudunk tenni.

Jelenleg 598 könyvtár van regisztrálva a rendszerünkben. Ebből 299 olyan, amely kölcsönzött már tőlünk a Millennium bevezetése óta. (Természetesen a könyvtárközi segítségnyújtás sok esetben kölcsönös.) A másik, kb. 300 intézmény azért szerepel a rendszerben, mert mi kértünk már tőlük, de ők tőlünk még nem. Ez utóbbira példa a *Bayerische Staatsbibliothek* (München), ahonnan igen sok dokumentumot szereztünk már be, ők viszont eddig nem kértek tőlünk semmit. Az *Universitätsbibliothek Wien*nek 399 kérés teljesítését köszönhetjük az elmúlt három évben, míg ők összesen két könyvet kölcsönöztek eddig tőlünk. Az ellenkező esetre példa a *Collegium Budapest* könyvtára, amely 2002 óta 835 könyvet kölcsönzött tőlünk.

A legszorosabb kapcsolatban a 2. ábrán látható hazai és külföldi könyvtárakkal állunk.

Aiktól a legtöbbet kérünk		A kik a legtöbbet kérik tőlünk	
Hazai	Külföldi	Hazai	Külföldi
MTA Könyvtára(i)	Universitätsbibliothek Wien	MTA Könyvtára(i)	US Bulgaria
Corvinus Egyetem	Österreichische Nationalbibliothek	Corvinus Egyetem	US Sharjah
SZTE Egyetemi Könyvtár	Subito	SZTE Egyetemi Könyvtár	US Cairo
Debreceni Egyetem	British Library	Debreceni Egyetem	
PTE Egyetemi Könyvtár	Bayerische Staatsbibliothek	PTE Egyetemi Könyvtár	
ELTE Egyetemi Könyvtár		Collegium Budapest	
Országgyűlési Könyvtár		Miskolci Egyetem	
Szabó Ervin Könyvtár		BME OMIKK	
Országos Idegennyelvű Könyvtár			

2. ábra **Fő partnereink**

Bár szabályzatunk értelmében csak felsőoktatási intézményektől és tudományos intézetektől fogadunk kéréseket, nem utasítunk vissza más könyvtárakat sem. Sokan megtalálnak minket annak ellenére is, hogy a – most már közös – MOKKA-ODR katalógusba nincs feltöltve könyvtárunk állománya. A *konyvtar.hu* oldalán viszont fent vagyunk, és az NPA-ban is szerepelnek folyóirataink. Ezen kívül állományunk egy része kereshető a WorldCatben is. Ennek kapcsán fontos megemlíteni, hogy tagjai vagyunk az AMICAL (*American International Consortium of Academic Libraries*) nevű nemzetközi konzorciumnak, melynek keretében előfizetünk az OCLC-Respond csomagra. Ennek egyik modulja a „Resource sharing”, amely lehetővé teszi, hogy az AMICAL-tagok az OCLC webes felületét használva bonyolítsák egymás közötti könyvtárközi tevékenységüket. Egyben lehetőséget ad arra is, hogy a WorldCatben szereplő más könyvtáraktól is kérjünk. A könyvtárközi kölcsönzés az AMICAL-tagok között ingyenes, míg a többi könyvtár a saját szabályzatának megfelelő összeget kér a szolgáltatásért. Az AMICAL tagjai közül fő partnereink, akik az utóbbi időben rendszeresen fordulnak hozzánk, az *American University in Bulgaria*, amely főként könyveket kér, az *American University in Cairo*, valamint az *American University of Sharjah*, ahová elsősorban cikkeket küldünk. Más külföldi könyvtárak viszonylag ritkán kérnek tőlünk, ha mégis, akkor elsősorban a disszertációk iránt érdeklődnek.

Intercampus loan – kampuszok közötti kölcsönzés

Külön kell említeni az ELTE-vel közös, az ELTE BTK egyik épületében elhelyezett *ELTE-CEU Középkortudományi Könyvtár*at, amely speciális helyzetben van a könyvtárközi kölcsönzés szempontjából is. Szabályzatuk szerint a CEU polgárai sem mindannyian rendelkeznek itt kölcsönzési joggal, bár helyben természetesen használhatják a gyűjteményt. Így egyrészt elkérünk innen könyveket a CEU tagjai számára, mintegy „kampuszok közötti” kölcsönzés keretében, másrészt – közbülső állomásként – mi bonyolítjuk más könyvtáraknak a Középkortudományi Könyvtár állományát

érintő kölcsönzéseit (8. táblázat). Ez azt jelenti, hogy a könyvtáraknak hozzánk kell fordulniuk, ha a Medieval Libraryből szeretnének kérni.

8. táblázat

Kölcsönzések az ELTE-CEU Középkortudományi Könyvtárból

2006/2007	107
2007/2008	55
2008/2009	120
2009/2010	130
2010/2011	149

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a CEU Könyvtár könyvtárközi tevékenysége fontos szerepet tölt be az intézménynek abban a törekvésében, hogy minél gyorsabban, pontosabban és az igények figyelembe vételével szolgálja ki felhasználóit, akár CEU-s, akár külsős olvasókról van szó. Elképzelhető, hogy a jövőben még nagyobb szerep jut majd ennek a szolgáltatásnak, ha az egyetem hallgatói létszáma tovább növekszik, illetve az AMICAL-tagok közötti együttműködés ezen a téren is erősödik. Ha a jelenlegi tendencia folytatódik, akkor további bővülés várható a partnerkönyvtárak körében is.

Hivatkozás és megjegyzés

¹ VINCÉNÉ ANTAL Zsuzsanna: Könyvtárközi kölcsönzés a Közép-európai Egyetem Könyvtárában. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 49. köt. 12. sz. 2002. p. 479–481.

² A tanszékeknél az angol elnevezést használom.

Beérkezett: 2011. X. 8-án.

